

האסטרטגיה הימית של הודו והמשמעות לזרוע הים ולמדינת ישראל

בעשר השנים האחרונות ביצע חיל הים ההודי קפיצת דרך מרשימה. החשיבות של לימוד והבנת האסטרטגיה ההודית מתחדדת לאור ההבנה כי האוקיינוס ההודי רוחשת אינטרסים משמעותיים של מעצמות שונות. בשל כך היא מהווה מעבדה בזעיר אנפין לבחינת הסדר העולמי המתפתח

הזדמנויות אדירות, עמן יצליחו מדינות העולם להתמודד רק דרך שיתוף פעולה ולא דרך תחרות.

עוד הוסיף מודי כי נתיבי השיט צריכים להישאר פתוחים וחופשיים לכל, ללא מגבלות כלשהן, והמדינות חייבות להשתמש במרחב הימי על-מנת להשיג שלום ולא על-מנת ליצור עימותים. מודי הדגיש כי הודו הייתה מאז ומעולם אומה ימית, בעלת מסורת ימית עשירה ושכלכלתה נסמכת על התווך הימי. מקורות האנרגיה שלה מושתתים על אוצרות הים ועל נתיבי השיט. בחזונו הוא רואה את האוקיינוס, ה־SAGAR' (כשמה של תוכניתו לשיתוף פעולה אזורי) מביא ביטחון, שגשוג וצמיחה לכלל המדינות.

שנה קודם לכינוס פרסם חיל הים ההודי את האסטרטגיה

ב־2016 ערך חיל הים ההודי בפעם השנייה בתולדותיו את ה־International Fleet Review, בעיר ויסאקהפאטנום השוכנת לחופו של מפרץ בנגל במזרח היבשת. הכינוס, שנערך בפעם האחרונה ב־2001 ואותו ניתן להגדיר מעין מסדר ראש הממשלה לצי, הוא האירוע הימי הגדול ביותר במדינה, המושך אליו נציגים של למעלה מ־50 מדינות מרחבי העולם.

בנאומו ציין ראש ממשלת הודו, נרנדרה מודי, את השינוי שעברה המדינה במהלך 15 השנים שחלפו מהכינוס הקודם. הוא הדגיש את חשיבותם של מרחבי הים בכלל ושל האוקיינוס ההודי בפרט לצמיחתה של המדינה ושל הכלכלה העולמית. המרחב הימי, אליבא דראש ממשלת הודו, הוא מרחב מחבר יותר מאשר מפריד, כולל אתגרים גדולים אך טומן בחובו גם

סא"ל דובי דה, רע"ן פלטפורמות במחלקת אמל"ח

מהטמה גנדי, צמחה על עקרונות של אי אלימות - עובדה המשפיעה על התרבות הפוליטית ההודית עד ימינו. על רקע המלחמה הקרה והמאבק הבינ-גושי, הובילה הודו העצמאית (תחת הנהגתו של ג'והרלל נהרו) את גוש המדינות הבלתי מזדהות. חמשת העקרונות של הגוש אותם הנהיג נהרו: כבוד לשלמות טריטוריאלית, אי התקפה הדדית, אי התערבות בנושאים פנימיים, שוויון ותועלת הדדית, ודו קיום בשלום. בתום המלחמה הקרה שינתה הודו את מדיניותה. החל מ-1991 היא מנסה להגדיל את כוחה במערכת האינדו-פסיפית ולנצל את יתרונותיה וגודלה לא רק לפיתוח כלכלי מואץ, אלא גם להשיג השפעה גדולה יותר ברמה העולמית. בין המאמצים השונים התוותה הודו מדיניות של "צפה מזרחה", על-מנת להגדיל את כוחה במערכת ולהתחרות בסין הצומחת. היא החייתה קשרים מסחריים ומדיניים עם מדינות דרום מזרח אסיה, בנתה בסיס של יכולות ודרכי תקשורת כדי לפתח קשרים ענפים עם מדינות אלו, ועל-ידי כך השתלבה כמובילה בפורום מדינות ASEAN (איגוד מדינות דרום מזרח אסיה).⁵

נתיבי הסחר מהמזרח הקדום לסהר הפורה ולאירופה התבססו בעיקר על "דרך המשי" היבשתית, אך ההודים השתמשו גם בנתיבי הים כדי להפיץ את ההינדואיזם למזרח הרחוק

במקביל, הודו נמצאת בסכסוך פעיל עם פקיסטאן על רקע מאבקים טריטוריאליים בחבל קשמיר וחלוקתו לאחר התמוטטות האימפריה הבריטית, אך גם על רקע תמיכתה של הודו בבנגלדש במהלך מלחמת העצמאות שלה מול פקיסטאן. על אף שהסכסוך הוא היחידי של הודו כיום, הודו מנסה בשנים האחרונות לשבור את "המשוואה הפקיסטאנית", במסגרתה היעדים האסטרטגיים והמדיניים ותהליכי בניין הכוח הצבאיים מושתתים על בסיס יחסי הכוחות מול פקיסטאן. הודו אינה רואה את עצמה כשווה לפקיסטאן, ובמסגרת ניסיונותיה להפוך למעצמה אזורית, ובחזונה גם למעצמה עולמית, היא אינה רואה בשכנה ממערב כנקודת ייחוס אסטרטגית רלוונטית.

צמיחתן של המעצמות האסיאתיות וההשפעה על מרחב האוקיינוס ההודי - ההקשר הגיאואסטרטגי

המבנה של תת היבשת ההודית קובע עובדה פשוטה - מי ששולט באוקיינוס ההודי, שולט במדינה כולה. רכס הרי ההימלאיה מצפון מקשה מאוד על המעבר לכיוון נפאל וסין, והמדינות השוכנות בגבולות ממזרח או מערב עוינות את הודו (פקיסטאן) או שאינן מהוות שוק רלוונטי לסחר בשל היותן מדינות לא מפותחות (בנגלדש, מיאנמר ותאילנד). למעשה, בדומה מאוד לישראל הודו היא מדינת אי, כפי שמעידים גם הנתונים על היקפי הסחר של המדינה - למעלה מ-90% מהסחורות ומהנפט משונע להודו או ממנה דרך הים. מיקומו של האוקיינוס ההודי והעובדה כי כלל הסחר מהמזרח לאירופה עובר דרכו, הופך אותו למרחב משמעותי המשפיע באופן דרמטי על הסחר העולמי. בין אם מדובר בטובין או בנפט

הימית החדשה שלו. מסמך זה מציב תפיסה אסטרטגית מגובשת וחדשנית בנוגע לאופן בו רואה חיל הים ההודי את עצמו, ואת תפקידו בביטחון הלאומי של המדינה. יתרה מכך, אסטרטגיה זו חורגת מהגבולות הצבאיים המסורתיים. מציבה בפנינו את האפשרות למבט מעמיק יותר על התפיסה האסטרטגית של הודו כולה, ועל האופן בו היא רואה את עצמה כשחקן במערכת העולמית בכלל ובמערכת האינדו-פסיפית בפרט. חיל הים רואה עצמו גורם משמעותי בגיבוש האסטרטגיה וביישומה, ועל כן ראה לנכון לכתוב אסטרטגיה ימית רבתי שהייתה חסרה למדינה. החשיבות של לימוד והבנת האסטרטגיה ההודית מתחדדת לאור ההבנה שזירת האוקיינוס ההודי רוחשת אינטרסים משמעותיים של מעצמות שונות, ובשל כך מהווה מעבדה בזעיר אנפין לבחינת הסדר העולמי המתפתח. זאת בתקופה של אי יציבות על רקע אתגור ההגמוניה האמריקנית, והבנת המשמעות הראשוניות מתופעת נדידת המרכז הכלכלי העולמי מזרחה.

השער להודו - האוקיינוס ההודי במהלך ההיסטוריה

מרחב האוקיינוס ההודי משמש כמרחב סחר ימי מזה מאות שנים. נתיבי הסחר מהמזרח הקדום לסהר הפורה ולאירופה התבססו בעיקר על "דרך המשי" היבשתית, אך ההודים השתמשו גם בנתיבי הים כדי להפיץ את ההינדואיזם למזרח הרחוק.

הראשונים שזיהו את חשיבותו של האוקיינוס ההודי היו הספנים הפורטוגלים, שהבינו את מבנהו ואת נקודות המשנק העיקריות שבו - מכף התקווה הטובה ותעלת מוזמביק² במזרחו ועד למיצרי מלקה, סונדה ולומבוק המחברים אותו לים סין הדרומי ומשם למזרח כולה. הבריטים, באמצעות חברת "הודו המזרחית הבריטית", השכילו לייצר שליטה בכלל המעברים הימיים החשובים מאירופה למזרח - מגיברלטר, עבור דרך הים התיכון, תעלת סואץ והים האדום ועד למיצרי מלקה, סינגפור והונג-קונג.

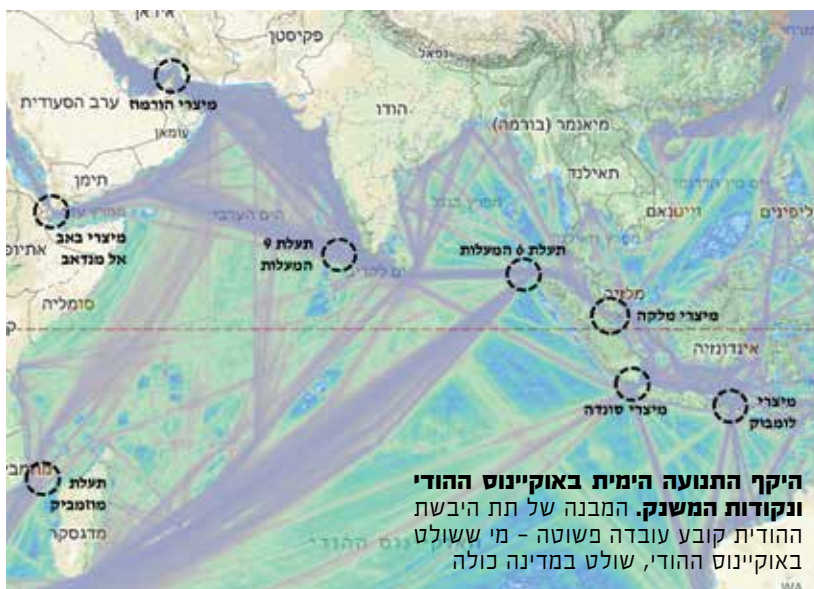
שליטה זו באוקיינוס ההודי אפשרה להם להפיל את האימפריה המוגולית ולשלוט באופן ישיר על הודו מאמצע המאה ה-18 ועד שהפכה למדינת חסות של הבריטים, לאחר המרד ההודי הגדול באמצע המאה ה-19.³ הלורד קרזון מקדלסטון, מושל הודו בתחילת המאה ה-20, זיהה את מרכזיותה של הודו ואת חשיבותה. בספרו מ-1909 מקומה של הודו באימפריה כתב: "הודו היא המעצמה הגדולה ביותר בכל אסיה, ומשכך מי ששולט בה ככל הנראה שולט בעולם".⁴

עצמאותה של הודו ב-1947 בעקבות תהליך הדה-קולוניזציה והתפרקותה של האימפריה הבריטית על רקע המחאה שהוביל

אחת כמה וכמה על שאר נתיבי השיט ונקודות המשנק בהיקפו של מרחב האוקיינוס ההודי, שולט למעשה על מרבית הסחר הימי בעולם. מובן שלא רק הציים זיהו את הפוטנציאל הגלום בהיקפי הסחר המשוענים דרך האוקיינוס ההודי. גם ארגוני הטרור ופעילות הפיראטים גואה במרחב, במיוחד בסמיכות למדינות כושלות כמו תימן וסומליה.

על אף הצמיחה המרשימה של הודו, המדינה שצומחת באופן המשמעותי ביותר במזרח היא סין, ובשל כך באופן טבעי היא מהווה איום ויריב אסטרטגי להודו. כחלק מהתהליך הבינה סין כי על-מנת להפוך למעצמה עולמית היא חייבת לחזק את אחיזתה במרחב האוקיינוס ההודי, וזאת בשל הסיכון הרב לכלכלתה, העלול להיגרם כתוצאה מעצירת התנועה הימית בין סין לאירופה. על כן הכריזה על כמה תוכניות כשהמשמעותית שבהן היא "יוזמת החגורה והדרך"⁷, או בשמה הלא רשמי "דרך המשי הימית המודרנית". מטרת התוכנית היא להבטיח את הקשרים המסחריים בין סין ואירופה, מתוך הבנה שמרכז הכובד של הסחר העולמי ימשיך לנדוד מזרחה בשנים הבאות.

תחת התוכנית סין מעמיקה את הקשרים שלה עם מדינות מרכז אסיה, ביניהן פקיסטאן, מיאנמר, תאילנד, סרי לנקה המלדיביים ובנגלדש. בפקיסטאן הרחיבו חברות סיניות מערכת של דרכי תעבורה שונות וכבישים שחוצים את המדינה כולה מגבול סין-פקיסטאן שבצפון ועד המוצא לים בדרום מערב המדינה. בנוסף, גם בפקיסטאן וגם במדינות אחרות כמו מיאנמר, בנגלדש וסרי לנקה, בנו הסינים נמלים גדולים ומודרניים שיאפשרו מעבר סחורות בהיקף גדול יותר מבעבר, וכמובן שליטה סינית הדוקה יותר

על פעולתם.

בסרי לנקה אף הגדילו הסינים לעשות, ובעקבות חוב שנוצר לממשלה שלא עמדה בהחזר התשלומים על בניית הנמל, חכרו הסינים את הנמל מידיהם - מעשה שיאפשר להם שליטה מלאה על הנמל ותפעולו ב-99 השנים הבאות. ביטוי מעשי, שאולי משקף יותר מכל את החשש ההודי, ניתן לראות בכך ששתי צוללות סיניות פקדו נמל זה במהלך 2014.⁸

לאחרונה ניתן לראות התעניינות הולכת וגוברת של סין גם במדינות מזרח אפריקה השכונות לחופי האוקיינוס ההודי. מעבר לבניית הנמל הסיני בג'יבוטי, הפעולות הסיניות באפריקה כוללות גם היבטים "אזרחיים" יותר כמו רכישת רישיונות דיג עבור ספינות סיניות במרחב המים הכלכליים של סומליה.⁹ התפתחות זו מעידה כי הסינים מנסים לחזק את אחיזתם במרחב במגוון צורות - צבאיות, תשתיות, כלכליות ואזרחיות.

הגיוון והתחומים השונים בהם הסינים מייצרים אחיזה מקנים להם יתרון במתארים בהם יידרשו להפעיל מגוון שיטות לחימה היברידיות, כדוגמת שיטות הפעולה בהם נקטו הרוסים

מהמפרץ הפרסי, נתיבי השיט עוברים דרך האוקיינוס ההודי ונקודות המשנק שבו הן לכיוון מערב אל הים האדום ותעלת סואץ, או דרך כף התקווה הטובה לקרן אפריקה, והן מזרחה דרך מיצרי מלקה, סונדה או לומבוק למזרח כולו.

נתיבי השיט מקיפים את הודו מכל עבריה ולאור הצמיחה הכלכלית של המזרח, במיוחד סין והודו, היקף הסחר עולה משנה לשנה. הדרישה לשינוע של סחורות ימיות בהודו לבדה הכפילה את עצמה במהלך העשור הראשון של המאה, וצפויה לשלש את עצמה עד 2025. מבחינה עולמית, למעלה מ-85% מהגידול בדרישה לשינוע סחורות בעולם בשבע השנים האחרונות נובע כתוצאה מצמיחתן של מדינות המזרח, ובמיוחד סין והודו.⁶

הצמיחה בהיקפי הסחר, בשילוב עם מבנהו של מרחב האוקיינוס ההודי ונקודות המשנק שבו, תוביל לכך שהשליטה בנתיבי השיט תהפוך חשובה מאי פעם. נתיב השיט המכונה "תעלת תשע המעלות", שעובר בסמיכות לחוף ההודי בדרום מערב היבשת, מהווה נתיב שיט ייחודי, בשל העובדה כי כמעט כלל הסחר בין אירופה והמזרח התיכון ובין דרום מזרח אסיה והמזרח הרחוק עובר דרכו. צי השולט על נתיב מעין זה, ועל

שילוב של ישן וחדש - מגוון כלים בשיט ראווה. במובנים רבים, הודו מזכירה את ישראל, ותהליכים שונים שעברה ישראל בשנים האחרונות מזכירים את אלו שעברה הודו

בשנים האחרונות בעת הפלישה לאוקראינה. ספינת דיג גדולה עשויה בקלות להפוך לאוניית ביון בתחפושת, והפעלה של כוחות בלתי סדירים או אירועים הנדמים לאירועי טרור הופכת להיות קלה יותר ככל שהנוכחות הסינית במרחב גדלה.

תגובת נגד הודית להתפשטות הסינית במרחב האוקיינוס ההודי ניתן לראות דרך שורה של בריתות מול מדינות אחרות במרחב זה - מאמץ שהצי ההודי הוא אחד הגופים המחזיקים באינטרס מובהק לקידומו, וזאת בשל העובדה כי הוא אמור

לאפשר לצי גישה למגוון נקודות אסטרטגיות במרחב. בשנה האחרונה חתמה הודו על הסכמים עם איי סיישל ועומאן, המאפשרים גישה הודית לנמלים במדינות אלו לטובת תדלוק ותספוק לוגיסטי. כמו כן חתמה הודו הסכם בילטרלי עם צרפת, המאפשר גישה הודית לנמלים צבאיים של שתי המדינות, שיפתח בפני הודו את האפשרות להשתמש במאחזים צרפתיים חשובים בדרום מערב האוקיינוס ההודי ואף באדמות הצרפתיות באנטרקטיקה.

אסטרטגיה חדשה למעצמה בצמיחה

ב-1998 הניח הצי ההודי מסמך אסטרטגיה שקבע את ארבעת תפקידי המפתח של הצי ההודי: הרתעה מבוססת ים, ביטחון כלכלי ואנרגטי, נוכחות קדמית ודיפלומטיה ימית.¹² מסמך זה היווה פתח לכתיבה נרחבת בנושאי ביטחון בהיבטים ימיים. הצי ביצע מאמץ אדיר להעלאת רמת המודעות הימית הלאומית על-ידי הקמת קרן ימית לאומית, קידום שורה של כנסים, פתיחת מכוני מחקר אקדמיים העוסקים בנושא, מימון מחקרים ועוד. תחת מאמץ זה ניתן למנות את פרסום מסמך זה ואת פרסומם של מסמכים נוספים: האסטרטגיה שפורסמה ב-2007 תחת השם "החופש לשימוש בימים: האסטרטגיה הצבאית הימית ההודית"; מסמך הדוקטרינה הימית שפורסם ב-2009, ומסמך האסטרטגיה העדכני שפורסם ב-2015 תחת השם "להבטיח ימים מאובטחים: אסטרטגיה הביטחון הימית ההודית".¹³ מסמך האסטרטגיה מ-2015 מציע הזדמנות להבנה מעמיקה של מכלול האינטרסים הלאומיים של הודו במרחב הימי, של האופן בו הם מתכתבים עם האינטרסים הלאומיים ובמיוחד עם השאיפות של הצי ההודי להגדלת השפעתו וכוחו במרחב, הן מהבחינה הצבאית והן מהבחינה המדינית.

אינטרסים לאומיים בים ואסטרטגיה רבתי

האינטרסים הלאומיים של הודו תלויים היום בתווך הימי הרבה יותר מבעבר. הצמיחה הכלכלית, הסחר הבין-לאומי במרחב האוקיינוס ההודי, הגדרת המים הכלכליים של הודו בים וכמובן כניסתן של מעצמות קיימות ומעצמות בפותציה לאזור, הפכו את מרחב האוקיינוס ההודי ונתבי השיט שבו לבעלי תפקיד מפתח בפיתוח הכלכלי של הודו. בהגדרת האינטרסים הלאומיים הימיים כפי שנכתב באסטרטגיה החדשה, ניתן לראות ביטוי לכלל ההיבטים הללו:

1. הגנה על השטח הריבוני של המדינה נגד איומים בסביבה

אך לא רק ההודים מוטרדים מהתוכנית הסינית, שזכתה לכינוי "מחרוזת הפנינים" על-ידי הממשל האמריקני כבר ב-2005. באופן רשמי כינוי זה ניתן לה בשל העובדה כי חיבור של המאחזים הסיניים בקו יוצר מעין ציור המזכיר מחרוזת פנינים, אך ניתן להעריך כי יש פה אזכור היסטורי ואיום מרומז לנמל הפנינים, שתקיפתו הייתה העילה לכניסתה של ארצות-הברית למלחמת העולם השנייה. העניין האמריקני בתוכנית הסינית ובמרחב האוקיינוס ההודי אינו עניין תיאורטי גרידא, והאמריקנים מבינים היטב את חשיבותו של מרחב זה. על כן הם פועלים לחזק את הקשרים עם מדינות שונות באזור ובכללן הודו.

המוטרדות האמריקנית מהתוכנית הסינית, נובעת מעובדה פשוטה: נמלים אזוריים עשויים להוות בסופו של דבר קרש קפיצה לשימושים צבאיים, בשל היותם נקודות לתדלוק ותספוק לוגיסטי - נקודות שכל צי ששואף להקרין עוצמה בטווחים רחוקים מהמדינה זקוק להם. בקרב הצי האמריקני ומכוני המחקר העוסקים בנושא בארצות-הברית יש שמשווים את הפעילות הסינית לאופן בו פעלה בריטניה במהלך המאה ה-18 עת השתלטה על הסחר מהמזרח ואגב כך, על הודו ועל מאחזים נוספים במזרח.¹⁰

בנוסף, האמריקנים משקיעים משאבים רבים במאבק באיום הפיראטים במערב האוקיינוס ההודי, בעיקר באזור סומליה ובמפרץ עדן, ומובילים קואליציות בין-לאומיות שפועלות במרחב נגד איום זה. במקביל, האיום המתמיד מצד איראן לחסימת מיצרי הורמוז ועצירת זרימת הנפט מהמפרץ הפרסי, כמו גם חילוקי הדעות בין איראן וארצות-הברית על רקע הסכם הגרעין, גורמות למעורבות אמריקנית נרחבת באזור.

במסגרת הפעילות האמריקנית, בנות ברית חזקות ומאחזים משמעותיים הם צורך בסיסי על-מנת לאפשר את פעילות הצי

הימית.

2. קידום הביטחון והבטיחות של האזרחים, השיט, הדייג, המסחר, אספקת האנרגיה והנכסים בתווך הימי.

3. קידום השלום, היציבות והביטחון באזורים הימיים ההודיים, בסביבה הימית הקרובה ובכל אזורי עניין ימיים אחרים בעלי אינטרס הודי.

4. שימור וקידום אינטרסים לאומיים אחרים בתווך הימי.

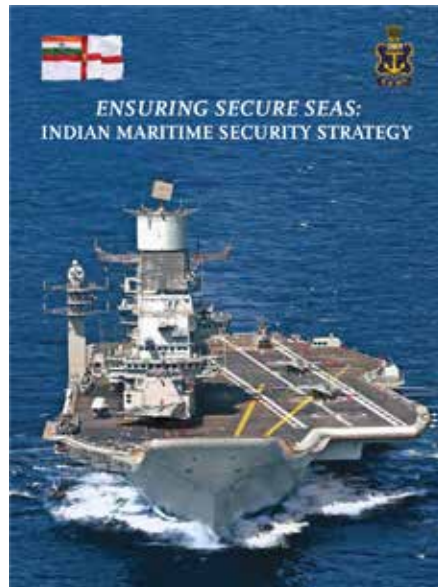
למעשה, כבר בפתיחת מסמך האסטרטגיה החדש מבוטאת העובדה כי הוא איננו מסמך צבאי המגדיר אסטרטגיה צבאית נטו, אלא אסטרטגיה ימית רבתי מובהקת. חרף העובדה כי הכתיבה והפרסום נעשו על-ידי הצי – מדובר במסמך המרחיב את גבולות היריעה ומנסה להכתיב את התפיסה האסטרטגית הכוללת, באשר ליחסים בין הודו ובין המרחב הימי שסביבה.

חלק ניכר מהמסמך עוסק בהיבטים של ביטחון לאומי והיבטים צבאיים אחרים, אך הגדרה של אינטרסים לאומיים הנוגעים בנושאים כמו בטיחות, דיג, מים כלכליים וקידום השלום והיציבות אינם עניין צבאי גרידא, אלא סוגיות הנוגעות ברמת האסטרטגיה הרבתי.

המגמה הזו הינה המגמה השולטת בהמשך ההמסמך כולו. כפרפראזה על אמירתו המפורסמת של ההוגה הפרוסי קרל פון קלאוזוויץ, ניתן לומר כי הצי ההודי סבור שהתווך הימי אינו אלא המשכה של המדיניות באמצעים אחרים. הדגש הניתן באסטרטגיה החדשה להיבטים של דיפלומטיה ימית וקידום מאמצים מדיניים ואינטרסים לאומיים דרך פעולות צבאיות הוא נרחב מאוד.

שלושה היבטים נוספים הקשורים לאסטרטגיה של הודו, וניתן לזהותם כמרכיבי יסוד במסמך: הרתעה גרעינית, ייצור עצמי והרחבת הפעילות מזרחה. היבטים אלו מתקשרים בקשר ישיר לאינטרסים ולתוכניות לאומיות שהוגדרו על-ידי ראש הממשלה מודי, ועל כן ניתן להם ביטוי נרחב באסטרטגיה.

מ-1998 הודו היא מדינה גרעינית מוצהרת, ונמצאת בסכסוך פעיל מול מדינה גרעינית מוצהרת אחרת – פקיסטאן. על כן אין צורך להכביר מילים מדוע הרתעה גרעינית היא אינטרס בסיסי הודי. עם זאת, בעוד שבעבר הרתעה גרעינית מהים ויכולת מכה שנייה הוזכרו גם במסמכים קודמים כחלק ממשמיות הצי, יכולת גרעינית מן הים הפכה להיות מבצעית רק במהלך השנתיים האחרונות. מבצעה ב-2016 של INSArihant, צוללת הטילים הבליסטיים בעלת הנעה גרעינית (SSBN) ההודית הראשונה מייצור עצמי, הוציאה את יכולת המכה השנייה של הודו מהכוח אל הפועל, והקנתה לה לראשונה תוקף אמיתי.¹⁴ יכולת זו מקנה להודים יתרון מול פקיסטאן, שמערער את יציבותה של ההרתעה הגרעינית ההדדית בין המדינות, שכן נכון לעת הנוכחית פקיסטאן אינה מחזיקה ביכולת מכה שנייה על בסיס צוללות. הודו הצהירה בעבר על כך שתיישם את העיקרון של "אי שימוש ראשון" בנשק גרעיני, אולם כשיורדים לשרש

כריכת ספר האסטרטגיה הימית ההודית החדשה

העניין נראה כי הודו כלל לא מכוונת את ההרתעה נגד פקיסטאן, כי אם נגד סין. בהשקתה של הצוללת החדשה, כמו גם בבנייתה של נושאת המטוסים ההודית הראשונה מייצור עצמי,¹⁵ ניתן לראות ביטוי מובהק לאינטרס לאומי הודי נוסף, אותו הגדיר ראש הממשלה מודי בתוכניתו "ייצור בהודו". ייצור עצמי, או Indigenization¹⁶ כפי שהצי מגדיר זאת באסטרטגיה, הוא עיקרון יסודי בפרק בניין הכוח. השאיפה ההודית היא להפוך מצי רוכש, כלומר צי שנסמך על רכש של כלי שיט וטכנולוגיות ממדינות אחרות, לצי בונה ובהמשך אף לצי מתכנן. בכך מסתמך הצי על תוכנית נוספת של מודי – הכשרת הודו – ומטרתה להכשיר את עתודות כוח האדם העצומות שיש להודו להציע, לטובת פיתוח הכלכלה ויצירת אופק תעסוקה בטוח למיליוני הצעירים ההודים.

כאמור, הודו מתווה מזה שנים מדיניות

של "צפה מזרחה", מתוך כוונה לחזק את קשריה במרחב האינדו-פסיפי בדגש על מדינות ASEAN. מדיניות זו מקבלת משנה תוקף באסטרטגיה החדשה של הצי, שאף הגדיל לעשות והרחיב את המדיניות באופן מוצהר מ"צפה מזרחה" ל"פעל מזרחה", וקבע כי הצי הוא מרכיב מרכזי במימוש מדיניות זו. תחת מדיניות זו הצי התניע בשנת 2014 את פרויקט MAUSAM לחידוש הקשרים התרבותיים בין מדינות מרחב האוקיינוס ההודי. כמו כן הצי קשר למדיניות זו את תוכנית SAGAR של ראש הממשלה מודי, שנועדה גם היא להבטיח ביטחון וצמיחה לכולם (Security And Growth for All Region) ולחזק את מעמדה או את עוצמתה הרכה של הודו במרחב האינדו-פסיפי. המציאות הגיאוגרפית וחשיבותו של הסחר הבין-לאומי לצמיחה הכלכלית של המזרח כולו ושל הודו בפרט, הפכו את סוגיית ההגנה על נתיבי השיט לאינטרס עליון של הודו. אמנם לכאורה צפוי היה שהודו תגדיר את הצורך בשמירה על נתיבי השיט כצורך עצמי ולא כצורך כללי לטובת האזור כולו. אולם, החיבור של האינטרס ההודי, התרבות הפוליטית ההודית והרצון לאפשר שגשוג של המזרח כולו, הוביל לכך שסוגיית הגנת נתיבי השיט מפני כלל האיומים מוגדרת במפורש כיכולת מבצעת מרכזית באסטרטגיה. צורך זה מחזק באופן מובהק גם את ההכרח לשיתוף פעולה אסטרטגי עם מדינות דרום מזרח אסיה, החולשות על נקודות המשנק במזרח האוקיינוס ההודי כדוגמת סינגפור או אינדונזיה.¹⁷

בין תיאוריה לפרקטיקה אסטרטגית

חיל הים ההודי הבין כי האסטרטגיה מ-2007 איננה מותאמת לצרכים ולדרישות של העולם הגלובלי, ולמיקומה של הודו בעולם זה. קברניטי החיל הבינו כי על אף שמסמך האסטרטגיה הקודם נכתב לא מזמן, לא ניתן להתעלם מההתפתחויות במרחב האוקיינוס ההודי ומהשינויים הקורים במבנה המערכת האינדו-פסיפית, ועל כן הם זקוקים להסתכלות מאוזנת יותר, וחשוב מכך למסמך המגדיר את האסטרטגיה הימית רבתי של

על-מנת לפתח את המודעות הימית הובילו קברניטי חיל הים מהלך עמוק, ארוך ומשמעותי של פיתוח הידע, הן ברמה הצבאית, הן ברמה האקדמית והן ברמה המדינית, שהוביל בסופו של דבר לפרסומה של אסטרטגיה ימית רבתי להודו ב-2015.

במובנים רבים, הודו מזכירה את ישראל, ותהליכים שונים שעברה ישראל בשנים האחרונות מזכירים את אלו שעברה הודו. ישראל הייתה מאז ומעולם מדינת אי, ולאחרונה פיתוח המים הכלכליים הפך להיות מחולל כלכלי משמעותי, המאפשר עצמאות אנרגטית הנסמכת היום בצורה כמעט מלאה על גז טבעי המופק מהים. האיזונים של הטרור הימי, שהודו נתקלה בהם לראשונה במהלך הפיגוע במומבאי ב-2008, מטרידים את מדינת ישראל מזה כמה עשורים, וחיל

השקת הצוללת הראשונה מדגם סקורפיון, מייצור עצמי הודי

הים אחראי על תכלול מאמצי ההגנה במרחב המים הריבוניים. ממאמר זה עולות שתי שאלות מרכזיות. הראשונה נוגעת להקמתו של נמל המפרץ על-ידי סין ולמשמעות האסטרטגית של תהליך זה. קשה להתעלם מהעובדה שנראה כי במובנים רבים נמל המפרץ הוא המשכה של "מחרוזת הפנינים" הסינית אל תוך הים התיכון. סין מחזקת את אחיזתה במאחזים לאורך האוקיינוס ההודי, בים הערבי ובמפרץ הפרסי ולכן הגיוני שהאסטרטגיה הסינית תשאף להמשיך ולהתפשט אל תוך הים התיכון לכיוון אירופה. כאשר בוחנים את הנמל בעין ביקורתית ובהקשרים אסטרטגיים רחבים יותר, קשה שלא לתהות האם המהלך של מסירת הבנייה לחברה סינית היה מהלך נכון מבחינה אסטרטגית.¹⁹

הודו לא ממחרת להתמסר לחיק המערב, ומשמרת את הקשרים ותהליכי בניין הכוח המשותפים עם רוסיה. זאת כפי שניתן לראות בחוזה האחרון שנחתם לחכירה של צוללת גרעינית רוסית נוספת

שאלה שנייה היא כמובן העובדה כי ישראל נעדרת עד היום מסמך של אסטרטגיה ימית רבתי. בדומה לתהליך אותו עברה הודו, בכך שהים הפך להיות תווך משמעותי לביטחון הלאומי ההודי, כך גם ישראל עברה תהליך דומה בשנים האחרונות. קשה שלא לתהות אם בניגוד למודעות הימית אותה עמל חיל הים ההודי לטפח בשנים האחרונות, אנו לא לוקים ב"עיוורון ימי". האם יכול להיות כי טרם השכלנו לעמוד על מלוא המשמעות של התווך הימי למדינת ישראל על כלל ההיבטים – האסטרטגיים, צבאיים, מסחריים, כלכליים והיבטים נוספים שאינם מקבלים היום ראייה מתכללת על-ידי גורם כל שהוא, מדיני או צבאי.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

המדינה. בעוד האסטרטגיה הישנה הייתה אסטרטגיה צבאית טהורה, האסטרטגיה החדשה עוסקת גם בתחומים רכים יותר ומעמידה במרכזה בין השאר אסטרטגיות לימי שלום ולאופן פעולתו של הצי בהיבטים של דיפלומטיה ימית, הגנה על הסביבה, וסיוע במשברים הומניטריים.

מבחינה אסטרטגית, הודו מתחילה לחשוב על עצמה במונחים של מעצמה – החל מהאופן בו היא רואה את עצמה כספקית של ביטחון אזורי, עבור במיקוד דיפלומטיה ימית ככלי מדיני ועד השאיפות בהיבטי בניין הכוח, ששיאם בא לידי ביטוי בתוכנית חסרת התקדים לייצר באופן עצמאי נושאות מטוסים וצוללות גרעיניות. הודו, תחת הנהגתו של מודי, רוצה לתפוס מקום מרכזי יותר במערכת העולמית בכלל ובמערכת האינדר-

פסיפית בפרט, ומבינה שעל-מנת ליישם זאת היא זקוקה לכוח ימי משמעותי הרבה יותר.

בניגוד לעבר, הודו אינה רואה יותר את פקיסטאן כאיום הייחוס המרכזי שלה, ומסמנת, גם אם עדיין לא באופן גלוי, איום ייחוס מאתגר הרבה יותר – סין. הנוכחות הסינית במרחב האוקיינוס ההודי מטרידה אותה מאוד, ועל כן הודו עושה מאמצים צבאיים, מדיניים ודיפלומטיים להפחית אותה ככל הניתן. מבחינת הודו, הסינים הגיעו לשחק במגרש הביתי שלהם. הם מנסים לחזק את אחיזתם במרחב האוקיינוס ההודי דרך "יוזמת החגורה והדרך", ועל כן ההודים הבינו שהם צריכים לשחק "על כל המגרש" – בהגנה ובהתקפה. בהגנת הגבולות והמים הריבוניים, בשליטה על נתיבי השיט ועל הכניסות הרבות למרחב האוקיינוס ההודי, ובייצור משוואה של הרתעה גרעינית ופעולות התבססות במרחב ים סין הדרומי – המגרש הביתי של הסינים.

הודו מנסה לייצר בריתות אסטרטגיות משמעותיות חדשות, ומחזקת את הקשרים עם ארצות-הברית שמנצלת את ההזדמנות להדק את אחיזה במרחב האוקיינוס ההודי והאוקיינוס הפסיפי. עם זאת, הודו לא ממחרת להתמסר לחיק המערב ומשמרת את הקשרים ותהליכי בניין הכוח המשותפים עם רוסיה, כפי שניתן לראות לדוגמה בחוזה האחרון שנחתם לחכירה של צוללת גרעינית רוסית נוספת.¹⁸

הנקודה הישראלית - שאלות שנתרו פתוחות

במהלך עשר השנים האחרונות ביצע חיל הים ההודי קפיצת דרך מרשימה ביותר, וזאת במקביל לקפיצה הכלכלית הגדולה שביצעה המדינה באותה התקופה. ברם, הפיתוח של חיל הים אינו תוצר של הגידול בארנק הממשלתי בלבד, כי אם תוצר של הבנה עמוקה יותר באשר לחשיבותו של המרחב הימי והשפעותיו על תת היבשת. קובעי המדיניות הבינו שללא היכולת לאבטח את המרחב הימי ולהקרין עוצמה ימית לטווחים רחוקים יותר מבעבר, ילכו הסיכונים ויגדלו ככל שהמדינה תהיה שחקן משמעותי יותר במערכת הבין-לאומית.

